

RAMON LLULL I LA BOTÀNICA

CARLES AMENGUAL I VICENS

Abstract

The present article offers a registry of the plant names present in the Catalan works of Ramon Llull. It analyzes the quantitative use of these words, determines to which families these plants belong, and studies their presence in medieval herbaria.

1. INTRODUCCIÓ

Ramon Llull és considerat com el primer botànic i naturalista de les Illes Balears (Payeras 2006: 156). Són moltes les citacions que en les seves obres fa del món vegetal, tant si són breus (arbre, flor, planta, noms concrets de vegetals) com si són extenses (*Fèlix o Llibre de meravelles*, llibre v, «Qui és de les plantes»; *Llibre de contemplació en Déu*, cap. 35, «Con Deus a creat los vegetables»).

Representat sovint al peu d'un arbre, Ramon Llull té un important vincle simbòlic amb el món vegetal. En la iconografia lul·liana en trobem molts exemples (Sacarès 2016). El concepte d'*arbre* és recollit en la seva obra amb diversos significats. Segons el *Glossari general lul·lià* (GGL I, 143), l'arbre és: 1) el vegetal llenyós («Nós altres veem que los arbres la primera cosa que fan, giten fulles e rams, e puxes fan les flors, e puxes, après les flors, fan los fruits», I.2 - Contemp¹ III, 26); 2) el pal vertical de la nau que sosté l'antena del vaixell («Los mariners veem, Sènyer, que fan crou del arbre e de la entena», I.2 - Contemp III, 90); 3) l'arbre de la creu, la creu mateixa on fou crucificat i morí Jesucrist, i 4) tot allò que per les seves ramificacions pot suggerir la idea d'arbre («Departit és aquest Libre en .xvj. parts, de les quals és complot aquest *Arbre de sciència*. La primera part és del Arbre elemental, segona és del Arbre vegetal, tercera del Arbre sensual», III.23 - ArbSci I, 6). En el *Llibre de contemplació* llegim:

1. Per a la localització de les citacions que hem extret del GGL seguim el sistema del NGGL: donem el número de catàleg de l'obra d'acord amb la Llull DB i, a continuació, la referència de volum (si escau) i la pàgina de l'edició utilitzada per Colom (<<http://nggl.ub.edu/obres>>, consultat: 31-5-2018).

Piadós Seynor! Enaxí com vos avetz volgut que los ausels se deporten e s'alegren cantant en les branques e en les rames dels arbres, enaxí voletz que los homens s'alegren cantant denant la figura del sant arbre croat, en lo qual vos plorás per nosaltres peccadors. [...] Per la gran noblesa que fo en l'arbre d'on la vostra crou fo feita, son, Senyer, ennobleitz totz los altres arbres d'on son feytes totes les crous qui representen la figura de la sancta crou preciosa. (cap. 35, NEORL XIV, 157-158)

La flor, com a part de la planta, apareix mantes vegades en l'obra lul·liana; és on es troben els òrgans de reproducció i sovint es distingeix per la bellesa de la seva forma, pel color o també pel perfum (GGL, II, 466): «en neguna flor és tan bella cosa color, com amar en amor e entendre en saviea», III.26 - ProvRam, 40; «Cant veg la terra e la mar, / lo cel, e auyg aucells cantar, / e sent de les flors lur odor / e de les viandes sabor», III.8 - HoresND, 197; «Com lo bon arbre qui ve a l'estiu carregat de fulls e de flors», I.2 - Contemp I, 280.

La planta, com a ésser vegetal (per oposició a animal), i especialment el no llenyós (per oposició a arbre) (GGL, IV, 162), es troba arreu en l'obra de Llull: «Con cau la pluja sobre les plantes, multipliquen més en color vert que en altra color», III.26 - ProvRam, 162; «E assó metex enserca en lo libre de les Plantes e les erbes», II.A.6 - DoctPu, 141; «De pròpia vertut e apropiada, nex vertut en la planta», III.26 - ProvRam, 113. I sobretot, el llibre V del *Fèlix*, tot dedicat a les plantes, posa de manifest l'interès de Llull pel món vegetal en el seu sistema.

2. ELS NOMS DE LES PLANTES DE RAMON LLULL

Quines són aquestes plantes que fan de Llull el primer botànic de les Illes Balears? A partir del buidatge sistemàtic de les 2.250 pàgines del *Glossari general lul·lià* de Miquel Colom, i també de la seva versió digital, el *Nou glossari general lul·lià* (NGGL), hem fet una primera llista de 72 plantes. Cal tenir en compte que dues estan repetides, ja que apareixen anomenades amb sinònims (citroner i poncemer; avena i civada); una altra espècie (el clavell) és un cas d'homonímia, un fals amic: en els escrits de Llull designa el clau de ferro, i no la planta del claveller ni el clau d'espècia; i una altra és referida en l'espècie cultivada i en la silvestre: l'olivera i l'ullastre. Aquesta llista es pot modificar o fins i tot ampliar a mesura que apareguin noves edicions

TAULA 1. Els noms de les plantes. Font: GGL

1. AGNUS CASTUS	24. CODONYER	40. LLETUGA	60. RAÏM / VINYA
2. ALL	25. COGOMBRE	41. LLI	61. RIUBÀRBER
3. ALZINA	26. COL	42. LLIRI	62. ROMEGUERA
4. AMETLER	27. CUBEBA		63. ROSER
5. ANÍS		43. MAGRANER	64. ROURE
6. ARISTOLÒQUIA	28. DATILER	44. MANDRÀGOLA	65. RUDA
7. ATZAVARA		45. MILL	
8. AVELLANER	29. ENCENS	46. MIRRA	66. SAFRÀ
9. AVENA	30. ENGLANTINA	47. MOSTASSA	67. SALZE
	31. ESCAMONEA		
10. BLAT		48. NOGUER	68. TURBIT
11. BOIX	32. FAVA		
	33. FENOLL	49. OLIVERA	69. ULLASTRE
12. CÀMFORA	34. FERLA	50. OPI	
13. CANYA	35. FIGUERA	51. ORDI	70. VIOLA, VIOLETA
14. CANYELLA	36. FREIXA		
15. CÀNYEM	37. FUMUSTERRA	52. PEBRER	71. XIPRER
16. CARABASSA		53. PERERA	
17. CASTANYER	38. GARROFER	54. PI	72. ZITZÀNIA
18. CEBA	39. GINGEBRE	55. POMERA	
19. CIRERER		56. PONCEMER	
20. CITRONER		57. PORRO	
21. CIURÓ		58. PRESSEGUER	
22. CIVADA		59. PRUNER	
23. CLAVELL			

lul·lianes, especialment si tenim present que encara queda alguna obra catalana inèdita. Tot i això, considerem que a hores d'ara és prou significativa per a fer-ne un estudi preliminar particularitzat, i fins i tot un llibre que tenim en preparació.

3. CITACIONS TEXTUALS DE LES PLANTES EN L'OBRA DE RAMON LLULL

De cadascuna de les espècies que hem identificat, segueixen les citacions textuals amb el nom popular, el nom científic i els textos que la il·lustren en l'obra de Llull. Hem utilitzat la versió impresa i la versió digital del *Glossari general lul·lià* de Miquel Colom.

AGNUS CASTUS (*Vitex agnus-castus*)

m. Llatinisme, agnocast, planta verbenàcia, medicinal. *Per açò cové que si agnus castus és de complecció calda e seca, que la A hi sia en pus alt grau que la B*, II.A.10 - PrinMed, 453.

ALL (*Allium sativum*)

m. Planta hortícola, d'olor forta, que es cultiva per a ús culinari, per condimentar certs menjars. *Lo pebre reptà l'all per ço car vestia blanques vestidures*, III.23 - ArbSci II, 424. *Dix l'aigua que l'all és vestit de blancor qui està sobre la calor del foc*, III.23 - ArbSci II, 358. *E les veritats individuades són axí com la calor del pebre e del all*, III.23 - ArbSci I, 15.

ALZINA (*Quercus ilex*)

GLAN f. Aglà. Fruit de l'alzina, del roure, del coscoll, o sigui de tots els arbres del gènere *Quercus*. *Car tot quant say ha tocament, / no's una glan a com-parar / vas so c'om ausirà parlar / a Jhesu*, III.44 - MedPec, 195.

AMETLER (*Prunus dulcis*)

m. Arbre de la família de les rosàcies, de flors blanques i fruit comestible. *Aquell amel-ler havia gitada una flor qui era bella e blanca... la flor se clamà a aquell home del amel-ler, car la havia derrocada del loc alt en lo bax*, III.23 - ArbSci II, 409. *Tantost com la flor del amel-ler fo buyda, caec de les cimes en la terra*, III.23 - ArbSci II, 424. *La cirera, ¿per què ha lo pinyol de dins e no de fora, en axí com ha la amel-la e la nou?*, III.23 - ArbSci III, 480. *Axí com acàs en qui esdevé gel qui crema les amel-les*, III.23 - ArbSci I, 85. *E.l gel tota ora cremarà les amel-les*, III.23 - ArbSci III, 469.

ANÍS (*Pimpinella anisum*)

m. Planta umbel·lífera, les llavors de la qual són aromàtiques i s'usen per condimentar. *Es altra planta en qui lo foc és en primer grau de calor, axí com anís*, III.23 - ArbSci I, 108. *Segons còrs natural vol que.l pebre qui és en quart grau de calor ús més de calor que la canyella qui és en terç grau de calor, e la canyella més que.l fenoll qui no és mas en segon grau, e.l fenoll més que l'anís*, III.23 - ArbSci II, 14.

ARISTOLÒQUIA (*Aristolochia* sp.)

ARISTOLOGIA f. Alteració del mot aristolòquia, gènere de plantes herbàcies medicinals. *Avicenna ha dit que aristologia és en 3 de A e en 2 de B*, II.A.10 - PrinMed, 454 (v. nota 7).

ATZAVARA (*Aloe vera*)

f. Amb el nom d'atzavara es coneix la liliàcia *Aloe vera*. Colom la identifica en el seu GGL (seguint el DCVB, II, 138) com la planta de la família de les amaril·lidàcies *Agave americana* (GGL I, 182). Ambdues tenen el mateix nom popular. *E per assò està la color de l'àer e de l'atzabara, e apar la color de la terra en les estremitatz*, III.11 - TaulaGen, 414.

ETIM.: àrab *as-sabara*.

AVELLANER (*Corylus avellana*)

m. *Es altre fruyt qui ha lo clovell de fores, qui no ha pinyol de dins com en la castanya e la avellana*, III.23 - ArbSci I, 108. *Axí con en lo clovel de la avellana, qui és fret e sech*, III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª. *E lo cardenal donà-li tots jorns .v. sous de renda de què vivís e de què compràs avellanes e fruyta*, II.A.19 - Blaquerna, 317.

AVENA (*Avena sativa*)

f. Vid. CIVADA. *Dix lo forment que l'ordi tornava avena*, III.23 - ArbSci II, 359. *E aysò matex del forment, que en tal lunió porà éser sembrat que.s pervertirà en sisània qui és juy, e l'ordi en avena*, III.29 - Astron, I, 1.ª I, 2.^a

BLAT (*Triticum sativum*)

m. 1. Planta gramínia, les espigues de la qual contenen els grans amb què es fan la farina i el pa. *En axí con los lauradors exercolen los blats e.ls denejen, per tal que les males herbes no ofeguen ni destruen los blats*, I.2 - Contemp III, 118. *En axí com los blats són afogats e perduts per sobre pluja algunes vegades*, I.2 - Contemp VI, 305. *E los blats quant han secada ja requer natura que desigen la pluja qui està en los nuus (sic), e la pluja ja requer per natura que vénga en los blats qui la han mester*, III.7 - SaMaria, 161. *E lo bisbe ab molts clergues e ab molts religioses faïen professó a honor de Déu, per ço que donàs pluja als blats qui.s perdien*, II.A.19 - Blaquerna, 276. *E per açò en l'estiu se fa la digestió de les plantes e maduren les fruytes ... e cull hom los blats*, II.B.15 - Felix II, 29. || 2. Els grans d'aquesta planta, ja triats i a punt d'esser mòlts i fets farina. *El molí mol lo blat per anar entorn*, I.2 - Contemp II, 12. *Si vols haver gran mon (sic) de blat, / no vullés ésser sejoonat*, IV.7 - ProvEns, 380. *Mays val ésser ahondós de leytat, / d'esperansa e caritat, / que de castells, diners e blat*, III.9 - CentNoms, 135. *Un dia s'esdevenç que.l moliner donà del blat al porc*, III.23 - ArbSci II, 433. *Per avarícia estan los diners ociosos en la caixa del home avar, e.l blat en los graners*, III.23 - ArbSci I, 277. *Car per la amistat poria ésser que.l*

gató com seria gran no li feés mal e que li lexàs menjar del blat que gat no menuga, III.23 - ArbSci II, 368. Los lauradors veem que con an segat lo blat, que.l baten, e com l'an batut, venten-lo, per tal que.l vent triu la palla del gra; veem que estojen lo blat en lurs graners e en lurs ciges, e lexen la palla defora, I.2 - Contemp III, 118.

BOIX (*Buxus balearica*)

m. E açò mateix se segueix de la ferla, que és pus leugera que boix, II.B.15 - Felix II, 77.

CÀMFORA (*Cinnamomum camphora*)

f. Substància sòlida, blanca, d'olor forta i aromàtica, de gust amargant i ardent, que s'usa molt en medicina. E dix l'aygua que ella cavalca sobre.l foc en la càmfora, III.23 - ArbSci II, 358. Axí com l'aygua qui en càmphora és .iiij. grau de fredor, ArbSci III, 256.

CANYA (*Arundo donax*)

f. Planta de la família de les arundinàcies. No temes parolla vilana / de hom que fer ab la cana, Prov., 384. En aquell stany ha moltes canyes, II.B.15 - Felix II, 112.

CANYELLA (*Cinnamomum zeylanicum*)

f. Canella, escorça aromàtica d'una planta dels gèneres *Cinnamomum*, *Canella*, *Cassia*. La segona planta és axí com la canella en qui lo foc és en terç grau de calor e la terra en lo segon e l'àer en lo primer e l'aygua és en ell engradada, III.23 - ArbSci I, 108. Dix la canella que ella estava en la escudella del rey, III.23 - ArbSci II, 359. Les faves, ¿per què desigen haver la natura de la canella?, III.23 - ArbSci III, 50. Fetes .iiij. parts de un grau, l'aygua en la canella no n'à mas tres, III.23 - ArbSci III, 256. La canyella qui és en terç grau de calor, III.23 - ArbSci II, 14. E altre letovari en terç grau de calor segons que la canyella és gradada, III.23 - ArbSci III, 256.

CÀNYEM (*Cannabis sativa*)

m. Planta de la família de les cannabàcies, de les fibres de la qual se'n tix una tela designada amb el mateix nom. La raó per la qual hom apella los fusts e la estopa e.l cànyem e.l ferre e la pregunta matèria sensual prop, és per so com ans és matèria a la nau que no és com la nau no és feta d'estes coses, I.2 - Contemp V, 50.

CARABASSA (*Cucurbita pepo*)

f. *L'aygua desija uzar de fredor... e conpon la carabassa*, II.A.4 - Demost, 97. *E les veritats individuades són axí com el calor del pebre e del all, e la humilitat e la fredor de la carabaça*, III.23 - ArbSci I, 15. *Axí com lo pebre qui prepara linya calda e seca, e la carabaça freda e humida*, III.23 - ArbSci I, 123. *La fulla de la carabaça qui ha begut lo ros de la nit*, III.23 - ArbSci II, 111. *Reconta's que.l pebre e la carabaça se contrastaven, car lo pebre deïa que.l foc valia més que l'aygua, e la carabaça deïa que l'aygua valia més que.l foc*, III.23 - ArbSci II, 338. *Al·legava la carabaça e deïa que l'aygua valia més que.l foc, car l'aygua multiplicava les plantes*, III.23 - ArbSci II, 388. *Axí con en lo pebre, qui.s convertexen les virtuts dels elements a la fi del foc, en en la carebassa a la fi de la ayguo*, III.29 - Astron I, 1^a I, 2^a.

CASTANYER (*Castanea sativa*)

m. *Arbre de la família de les castanàcies, que produeix la castanya com a fruit. E.l reus diu que ell li pagà tots los .C. besants dejús un castanyer*, III.23 - ArbSci III, 278. *Es altre fruyt qui ha lo clovell de fores, qui no ha pinyol de dins, axí com en la castanya e la avellana*, III.23 - ArbSci I, 108.

CEBA (*Allium cepa*)

f. *Planta de les famílies de les liliàcies. És comestible i es menja crua o cuïta. Un tragner menjava pa e ceba*, II.A.19 - Blaquerna, 258. *Nostra vianda és pa e aygua e un poc de formatge e de ceba*, II.A.19 - Blaquerna, 235. *La una (cosa) era que ell degué menjar .l. cebes crues en una hora del dia*, III.23 - ArbSci II, 445. *Demanà l'ermità a temprança si esperava haver major esperança com menjava galines que com menjava cebes*, III.23 - ArbSci III, 93.

CIRERER (*Prunus avium*)

m. *E alguns arbres són en qui no ha clovell de fores, axí com en la cirera*, III.23 - ArbSci I, 108. *La cirera, ¿per què ha lo pinyol de dins e no de fora...?, III.23 - ArbSci III, 480. Dix la cirera a la garroffa que ella era torta e negra*, III.23 - ArbSci II, 359. *Digueren les cireres a les figues que elles venien primeres, e digueren les figues que elles eren més desijades que les cireres*, III.23 - ArbSci II, 358.

CITRONER (*Citrus medica*)

m. *L'arbre que produeix el citre, espècie de llimonera, poncemer. Jo pens en ço que significa aquest citroner*, III.23 - ArbSci I, 5.

CIURÓ (*Cicer arietinum*)

m. Llegum. Con siuràs al foch e veuràs bullir la olla de les faves o dels ciurons..., II.A.6 - DoctPu, 194. Lo ciuró e l'argent viu són jutjats a la C, la qual C és major en l'argent viu que en lo ciuró, II.A.10 - PrinMed, 443.

CIVADA (*Avena sativa*)

f. Planta gramínia. En alguns dels textos el mot pot conservar encara el significat general primitiu de «cosa de menjar per al bestiar». Esdevenc-se un jorn que un tragner menjava pa e ceba dementre que son mul menjava la civada, II.A.19 - Blaquerna, 258. Lo tragner dix que.l mul no podia portar lo feix sens compliment de civada, II.A.19 - Blaquerna, 258. E l'ase lo aconcellà que lo vespre no menjàs la civada, II.B.15 - Felix II, 148. A la bèstia fermada hom aporta sa civada e sa palla, I.2 - Contemp III, 287. Un home volc comprar cavall, e ymaginació ymaginà civada, III.23 - ArbSci II, 360. L'abat manà... que a lurs bèsties donàs hom civada, II.A.19 - Blaquerna, 181. Aquell malalt hoyí .I. seu ase bremar, e dix que hom li donàs la civada, car per ço bremava, com civada no havia, II.B.15 - Felix III, 156.

CLAVELL (*Dianthus* sp.) –**ATENCIÓ**–

També «clauell» m. Clau de ferro. No l'hem de confondre amb el clavell (flor) ni amb el clau d'espècia. És un cas d'homonímia, un fals amic. L'incloem en aquesta llista per evitar errades. Axí com un mateix ferre qui és sots una figura en clavell, e sots altra en martell, e sots altra en coltell, III.23 - ArbSci I, 37. En axí com lo ferre qui sots forma de coltell e de clauell, roman ço que és, III.23 - ArbSci I, 131. Axí com lo ferrer qui trau lo clauell de la massa del ferre, de potència en actu, III.23 - ArbSci I, 218. En los uns locs de la nau cordes, e en los altres clauells, e en los altres pregunta, I.2 - Contemp I, 199, nota.

CODONYER (*Cydonia vulgaris*)

m. Arbre de la família de les rosàcies. Perera e codonyer se poden empeltar en pomer, I.2 - Contemp IV, 25. Lo codony à virtut de apeubre les fumositats a enjús, III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª Mills porà atrobar e apercebre la natura de la poma en la poma metexa que no faria si la natura de la poma ensercava en la pera ni en lo codony, I.2 - Contemp IV, 23. E en la espècia del porro en qui el porro femella és pus digestible que.l masculí; e açò meteix en la espècia del codony e de les altres, III.23 - ArbSci I, 79.

ETIM.: llatí vulgar *cotoneum (grec kudonion).

COGOMBRE (*Cucumis sativus*)

m. Fruit oblong d'una cucurbitàcia procedent de l'Índia. E per açò són en estiu los cogombres, e les carabasses, e les altres medecines qui han gran quantitat de D C a mortificar A B en lo temps d'estiu, II.A.10 - PrinMed, 495.

COL (*Brassica oleracea*)

f. Hortalissa de la família de les crucíferes. Lo foc apercep una influència del sol per la espècie del pebre e altra per la espècie de la col, III.26 - ProvRam, 178. Axí con ferrer, agrícola, e aquel qui fa olles e planta cols, III.29 - Astron, I, 3.ª 1.ª Evast no hac en què reebés les cols que hom li volia donar, II.A.19 - Blaquerna, 62.

CUBEBA (*Piper cubeba*)

f. Planta medicinal, de fruit semblant a un pebre. Cubebes són de .b. e lo servell és de la .d. III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª . E les cobebe valen al servel contra .d., III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª.

DATILER / PALMER (*Phoenix dactylifera*)

m. El fasser o palmera, arbre de la família de les palmàcies, de l'espècie *Phoenix dactylifera*, produeix les baies comestibles anomenades dàtils. E·l foc dix que la sua longuea era drete en lo datiler, III.23 - ArbSci II, 358. Qui volia empeltar perer o codonyer en olivera o en datiler, adoncs covenria que..., I.2 - Contemp IV, 25. Con home sia pus noble que·l datiler ni l'aurifany, II.A.4 - Demost, 136. La forma del foch e la matèria s'enclinaren e engenraren .I. datiler, e con l'agueren engendrat, e·l datiler fo cregut e apparellat de fer fruyt, la forma del foch hac inclinació..., II.B.15 - Felix III, 48-49. E d'aquesta longuea general e real ixen e devallen les longuees dels individuats, axí com la longuea del datiler, III.23 - ArbSci I, 60. Una vegada s'esdevenç que fo gran qüestió enfre lo pi e·l datiler e la figuera, II.A.19 - Blaquerna, 194. En axí com és possíbol cosa que d'ome sia engenrat home... e que sia en datiler engenrat dàtil, en axí és impossíbol que d'ome sia engenrat leó ni de galina dàtil ni de datiler home, I.2 - Contemp IV, 60. Cascuna planta és diffnida segons propietat essencial e accidental sots rahó de vegetació, en axí com lo datiler, qui tan solament ha propietat essencial de enjenrar dàtils e de multiplicar sa espècia; e ha propietat accidental de enjenrar, lo mascle en la femella, dàtils, tocant la semença del datiler mascle la semença del datiler femení, III.2 - ArsAma, 33. PALMER m. E com hom enserca de qualitat en lo palmer, hom atroba que és lonc e dret; e com hom enserca

que·l palmer no és altra cosa, hom atroba que·l palmer no és olivera ni figuera, I.2 - Contemp IV, 78.

ENCENS (*Boswellia* sp.)

m. Resina aromàtica que en contacte amb el foc exhala un perfum fort i agradable. Sol usar-se en funcions religioses solemnes, com a homenatge a la Divinitat. Con los .iij. Reys veeren madona Sancta Maria..., adonchs devallaren de lurs cavalls e offeriren al Fill de Déu encens e aur e mirra, II.A.6 - DoctPu, 81. E la raó per què cascú dels tres Reys d'orient portaren tres coses, ço és aur, encens e mirra per ésser un do, sí és per ço que donàs a entendre al món que..., FD II.5 - BeneMuli, 314. Axí com l'ome qui ymagina en la poma douçor e en l'encens amargor, III.23 - ArbSci I, 160.

ENGLANTINA, ENGLENTINA (*Jasminum grandiflorum*)

f. Planta de la família de les jasmínies. La flor és blanca per dedins i vermellosa per defora; i és més grossa i més aromàtica que la del gessamí comú. Vós, divina volentat, sòts flor de rosa, de viola, de englentina, III.42 - Oracions, 329. Vós sòts rubís e rosa, maragde e viola, diaman, englantina qui·ls peccadors atrau e tira a medicina, III.47 - Home, 149.

ESCAMONEA, ASCAMONEYA (*Convolvulus scammonia*)

f. Goma-resina purgant que s'extreu del rizoma d'una herba del mateix nom. La virtut del cel... dispon i ordona que ab lo ruibàrber e ab Júpiter e lo Sol porguen lo còl·lera, e aysò matex de la ascamoneya... enperò per so quant s'esdevé que lo passient pren trop del ruibàrber o de la ascamoneya..., III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª E la escamonea se mou a la còlera, II.A.10 - PrinMed, 418.

FAVA (*Vicia fava*)

f. Llegum. Es presenta dins una beina que conté diferents grans o bessons. Era la menja de la gent pobra o penitent, a més d'esser-ho de certs animals domèstics. Axí com en lo gra de mill en qui menoritat és major que en lo pebre, e en lo pebre que en la fava, III.23 - ArbSci II, 262. Les faves, ¿per què desiguen haver la natura de la canella?, III.23 - ArbSci III, 50. Con siuràs al foch e veuràs bullir la olla de les faves o dels ciurons, e les unes faves pujaran a ensús e les altres devallaran a enjús..., II.A.6 - DoctPu, 194. E digueren les faves que elles estaven en les escudelles dels sants hòmens religioses, III.23 - ArbSci II, 359. Menjar faves, beure vi mudat e agre, longues faldes..., ¿com no ajudats a justícia...?, II.A.19 - Blaquerna, 199.

FENOLL (*Foeniculum vulgare*)

m. Planta aromàtica, freqüent en els camps i vinyets, de la família de les umbel·líferes. *La terça planta és axí com lo fenoll*, III.23 - ArbSci I, 108. *En lo fenoll és lo foc en segon grau de calor*, III.23 - ArbSci III, 256. Ramon, *¿per què lo fenoll crex més de dia que de nit?* SOL. *Per ço car lo fenoll és de la complecció del foc, reeb major virtut del Sol que de la Luna*, III.23 - ArbSci III, 355. FENOLAR m. Lloc on abunden els fenolls. *Enfre la vinya-l fenolar / amor me près*, III.43.bis - CantRam, 257.

FERLA (*Ferula communis*)

f. Canya. També s'usa aquest nom per a espècies d'agave i àloe, pel tronc de l'espiga, molt lleuger, quan és sec, en relació amb el gruix que té. Encara se li dona el nom de «canyaferla». *E açò mateis se segueix de la ferla, que és pus leugera que boix*, II.B.15 - Felix II, 77.

FIGUERA (*Ficus carica*)

f. L'arbre que fa les figues. Pertany a la família de les ficàcies. N'existeixen moltes varietats. *Una vegetació és aquella del oliver e altra aquella de la figuera* [variant figera], e cascuna convertex una matexa aygua e terra en sa espècie, III.26 - ProvRam, 204. *Axí con a la figuera qui és gran arbre*, III.29 - Astron, I, 1.ª 3.ª *De aquesta amplea general són les amplees especials derivades...*, axí com l'amplea de la fulla de la figuera, III.23 - ArbSci I, 60. *E com hom enserca que·l palmer no és altra cosa, hom atroba que·l palmer no és olivera ni figuera*, I.2 - Contemp IV, 78. Encara, *per lu drecera qui és desús, són sajiús los uns corsos en drete linya e los altres en torta: en drete, axí com lo datiler; en torta, axí com la figuera*, III.23 - ArbSci I, 79. *La forma del foch e la matèria s'enclinen e engendraren .I. datiler, e con l'agueren engendrat, e·l datiler fo cregut e aparellat de fer fruyt, la forma del foch hac inclinació a engendrar .I. oliver, e la matèria hac enclinement de engenrar una figuera*, II.B.15 - Felix III, 49. *La figuera deïa que per ço car tot son fruyt donava dolçor e tot era bo, valia més que·ls altres*, II.A.19 - Blaquerna, 194. *E per açò, après nostra mort, temps venrà que tot aquest monestir serà semblant al fruyt de la figuera*, II.A.19 - Blaquerna, 194. Ramon, *la figuera, ¿per què no ha flors?*, III.23 - ArbSci III, 326. *La figuera com hom la planta a envers fa les branques a avall e a envers*, I.2 - Contemp VI, 325.

FREIXA (*Fraxinus excelsior*)

f. Arbre de la família de les oleàcies. Alguns arbres són en qui no-s fa fruyt, axí com en lo salze e la frexa [variant frexe, m.], III.23 - ArbSci I, 108.

FUMUSTERRE (*Fumaria officinalis*)

m. Nom d'una planta medicinal. Avicenna ha dit que fumusterre és en 1 de D e en 2 de B, II.A.10 - PrinMed, 454.

ETIM.: llatí *fumus terrae* 'fum de la terra'.

GARROFER (*Ceratonia siliqua*)

m. Arbre de la família de les cesalpínies, el fruit del qual és la garrofa. E si la natura de la poma vol encercar en la pera, pus leugerament la porà apercebre en lo perer que en la olivera ni en lo garrofer, I.2 - Contemp IV, 23. La B pus bellament se mou en la .V^a. figura com... nomena rosa o lliri o poma que no fa com nomena garrova o romaguera, I.2 - Contemp VII, 536. Pus prop és en natura pera o codony ab poma que no és poma ab oliva ni ab garrofa, I.2 - Contemp IV, 23. Dix la cirera a la garroffa que ella era torta e negra, e dix la garrofa a la cirera que ella era tost podrida, III.23 - ArbSci II, 359.

GINGEBRE (*Zingiber officinale*)

m. Planta zingiberàcia, cultivada per aprofitar-ne el rizoma, gros i olorós, emprat com a condiment. Axí com lo foc e l'àer, qui han gran concordança en la unitat del gíngebre, III.23 - ArbSci II, 245. Axí com la calor del foc qui és comuna a la calor del pebre e del gíngebre, III.23 - ArbSci I, 116.

LLETUGA (*Lactuca sativa*)

f. Planta que es cultiva en els horts i es menja com a enciam. Deïa lo foc que ell era pus fort que l'aygua en lo fenoll, e l'àer respòs que l'aygua era pus fort que ell en la letuga, III.23 - ArbSci II, 356. Dix la letuga que ella guaria los hòmens qui eren malalts, III.23 - ArbSci II, 359.

LLI (*Linum usitatissimum*)

m. Teixit fet de les fibres de la planta del lli. Axí con los arbres qui són convinents a la art de fusteria e a fer foc,... e les herbes a sanar, e lo li a vestir, e l'oli a inluminar e a menjar, Demost., 197. E pus donà-li la camisa qui era de prim drap de li, Blaquerna, 178. Humils vestiments haguessen; .iiij. jorns de la setmana menjassen carn; no vestissen li ni jaguessen en lançols, ibid., 52. Diversament se diu axí: / drap de lana e drap de lli, I.1b - LogGat, 11. V. li.

LLIRI (*Lilium candidum*)

m. LIR, LIRI. Planta de color blanc i de perfum molt agradable. *L'ome luxuriós, ¿per què porta en la sua mà la flor de lir?, III.23 - ArbSci III, 51. La qual castedat és porpra, pali, cendat, flor de lir, rubís e viola, III.42 - Oracions, 369. Lirs: variant per lir (III.42 - Oracions, 369, nota). Al liri e la rosa demanà l'amic, ab què poria aver major amor, III.32 - ArbFilAm, 112. Altra [odorabilitat] és aquella qui és de fora lo sèn e qui és odorabilitat general, per raó de la qual està odorabilitat especial en la rosa, en lo liri, en lo sofre e en les altres substàncies odorables, III.23 - ArbSci III, 472. Tu, rosa e liri d'esperança de peccador, ab esperança guarda'm de desesperança, FD I.18 - HoresSM, 263. Aquella nafra, Senyor, d'on tan santes violes, liris e roses exiren, ador, III.42 - Oracions, 335. De les belles coses, Sènyer, que ulls corporals pusquen veer, sí és veer belles flors e bells fruits, axí com bella rosa o bella flor de liri o bella poma o bell pomcir, I.2 - Contemp III, 11. En axí com rosa vermella o blanca o flor de liri o altra flor són belles coses a veer, en axí..., I.2 - Contemp III, 135. Odo­rar roses, liris, flors, donen adelitament e plaer al cors, II.A.19 - Blaquerna, 97. Estan lo membrar, entendre e amar de nostra Dona altes flors, en axí, e molt mills encara, com la flor del liri està alta en blancor e odor, III.23 - ArbSci II, 201-202.*

MAGRANER (*Punica granatum*)

m. Arbre de la família de les granatàcies. Adonchs lo Gall dix que si ell fos en loch de son senyor, que ell tallaria .V. vergues de .I. magraner que havia en lo ort e que batria tant sa muller, tro totes les hagués trencades, II.B.15 - Felix II, 150. MAGRANA f. Fruit del magraner. Té la clovella dura i la part comestible és formada per una multitud de grans vermells, estretament acostats. La magrana douça és de complecció calda e humida, e la agra de complecció freda e secca, III.26 - ProvRam, 171. En axí com per la vegetable potència se fa diversitat dintre una espècia d'arbres per la diversitat dels individus, axí com de magrana dousa e magrana agra, I.2 - Contemp V, 346. Com és tractat, Sènyer, de forma entel·lectual prop, adoncs és predicat de la forma que los grans an dintre lo clovell los quals són absents a la vista sensual, axí com lo gra de la magrana o del présec, I.2 - Contemp V, 57.

MANDRÀGOLA (*Mandragora autumnalis*)

f. Planta solanàcia, de baies ovoides i vermelles. E assò metex és en les espècies dels vegetables, car pus semblant és home en figura ab mandràgola que ab romaguera, I.2 - Contemp IV, 23.

MILL (*Panicum miliaceum*)

m. Planta gramínia, de grans molt petits que serveixen d'aliment a l'aviram. Menoritat aytant quant és menor és major, axí com lo gra de mill en qui menoritat és major que en lo pebre, III.23 - ArbSci II, 262. En la substància del mill, qui està en molt poca quantitat de granea de bontat, està bonea e raó al agent natural que produga bé d'aquella substància, III.23 - ArbSci II, 285. E fa's multiplicació qui és gran e bona, en quant del gra del mill és product arbre (arbre en sentit lul·lià) qui ha les condicions que havem dites del Arbre vegetal, III.23 - ArbSci II, 285. Al mill és pus pròpria cosa produir menor bé que major, III.23 - ArbSci II, 285. Axí con lo gran del mill qui cové ésser menor segons sa natura que·l gran del pebre, III.48 - Deu, 337. Cogita quants grans de mill cabrien en lo spay qui és enfre lo cel e la terra, II.A.6 - DoctPu, 196.

MIRRA (*Commiphora myrrha*)

f. Resina aromàtica, de color fosc i groguenc, de gust amargant, de la qual s'obté un perfum molt agradable. Con los .iij. Reys veeren madona Sancta Maria..., adonchs devallaren de lurs cavalls e oferiren al Fill de Déu encens e aur e mirra, II.A.6 - DoctPu, 81. Aesma lo goig que la mare deu aver de son fill qui per encens és mostrat ésser senyor del cel, e per or ésser senyor de la terra, e per mirra ésser home e senyor de mort e del demoni, II.A.6 - DoctPu, 81.

MOSTASSA (*Sinapis alba*)

f. Mostalla, planta crucífera. Fa les flors grogues i síliques oblongues amb les llavors petites, d'un groc molt clar. Aquestes són laxants si es prenen senceres, i revulsives si s'usen picades. ¿Per què del gra de la mostalla ix major arbre que del gra del forment qui és major?, III.23 - ArbSci III, 355. En axí com la mostalla ha natura que on hom més la mena pus forts és, III.23 - ArbSci I, 232. La malea dels peccadors és semblant al gra de la mostalla qui és més multiplicat en calor on més és mòlta, I.2 - Contemp I, 75. E la mostalla à aquella virtut per .e. del cel, III.29 - Astron, I, 1119.

NOGUER (*Juglans regia*)

m. Arbre de la família de les juglandàcies. El fruit és comestible, la nou. La llenya d'aquest arbre és molt preuada en fusteria. Sensualment sentim e entellectualment entenem que·l fuster de franc voler dola del just del pi o del noguer, I.2 - Contemp V, 344. 1. NOU f. Fruit del noguer, amb clovella dura i bes-só comestible. En axí com primerament cové trencar lo clovell de la nou e puxes ve hom al gra qui és dous..., I.2 - Contemp VII, 44. La cirera, ¿per què ha

lo pinyol de dins e no de fora, en axí com ha la amel·la e la nou?, III.23 - ArbSci III, 480.

OLIVERA (*Olea europaea*)

f. Oliver, arbre de la família de les oleàcies. Té la fulla perenne, verda per damunt i blanquinosa per davall. El seu fruit és l'oliva. *E si la natura de poma vol encercar en la pera, pus leugerament la porà apercebre en lo perer que en la olivera*, I.2 - Contemp IV, 23. *E puxes tramès la coloma, qui aportà un ram d'olivera en sa bocha*, II.A.6 - DoctPu, 189. No és cosa natural que perer ne codo-nyer se pusquen pendre en oliver ni en datiler, I.2 - Contemp IV, 25. La forma del foch e la matèria s'enclinen e engendraren .I. datiler, e con l'agueren engendrat, e-l datiler fo cregut e apparellat de fer fruyt, la forma del foch hac inclinació a engendrar .I. oliver, e la matèria hac inclinació de engendrar una figuera, II.B.15 - Felix III, 49. *¿Per què l'oliver no pert les fulles en hivern, les quals pert la figuera?*, III.23 - ArbSci III, 355. En axí com l'oliver atrau a sa natura la matèria del ullastre, III.23 - ArbSci I, 82. En axí és vegetació enpeltada en elementació, com oliver en ullastre, III.26 - ProvRam, 204. Com viu lo meu fill Jesús ab los dexebls al mont Olivet, FD II.5 - BeneMuli, 333. OLIVA f. Fruit de l'oliver o olivera. És ovalenc, de color verd, blavós o negrenc quan és madur. Es pot menjar sencer o se'n pot extreure l'oli una vegada convertit en pasta i premsat en la tafona. *E fóra·n axí com si l'oliver empeltat en l'ullastre devallàs la sua natura a enjús, e la natura del ullastre a ensús, en axí que feés olives en la espècia del oliver, les quals olives fossen de la espècia del ullastre e no del oliver*, III.23 - ArbSci II, 101. Axí con en lo seu oliver on és engendrada oliva, II.A.4 - Demost, 331. Pus prop és en natura pera o codony ab poma que no és poma ab oliva ni ab garrofa, I.2 - Contemp IV, 23. Olives e sisània, III.29 - Astron, I, 3.ª 1.ª E l'os de la oliva qui és de .c. fa més durar que la scorxa de la oliva d'on ix l'oli qui és de .b., III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª. En axí com oli qui està de sobre aygua, està fe sobre enteniment, III.26 - ProvRam, 251. Per defalliment de fort digestió los infants en lo primer any no poden coure ni digerir les viandes altres, com són sopes de pa mullat ab let o oli, que hom los dóna, II.A.19 - Blaquerna, 13. Axí com lo lum qui viu del oli en la làntea, III.23 - ArbSci I, 113. En paradís haurà rius d'aygua, e de vi, e de let, e de mantega, e de oli, I.A.9 - Gentil, 285. E l'os de la oliva qui és de .c. fa més durar que la scorxa de la oliva d'on ix l'oli qui és de .b., III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª E anquara an aques-ta costil·lació deu ésser gran vent per .b., et significa infurtune de planetas, e po-que pluge, e gran carestia de blat e de vi, mas no d'ollives, car les ollives són de complació de .b., III.29 - Astron, I, 2572.

OPI (*Papaver somniferum*)

m. Producte de la dessecació de les cabeces del cascall, emprat com a analgèsic. On si *D* se covengués mills ab vertut que ab matèria, fóra major en carabassa que en opi, e açò no és ver, con sia cosa que *D* sia en la carabassa en 2 grau e en opi en lo 3, II.A.10 - PrinMed, 456. OPIUM m. Llatinisme; opi. En la carabassa és de major quantitat la matèria de *D* que en opium, per ço cor opium és sec e fred, e carabassa és freda e humida, II.A.10 - PrinMed, 456.

ORDI (*Hordeum vulgare*)

m. Planta gramínia, molt cultivada per a l'aliment del bestiar i també utilitzada, en temps de molta escassetat, per a fer pa. No és natural cosa que en gra de forment se engentre espiga d'ordi, I.2 - Contemp IV, 25. Axí com sensualment sentim que més és amat aur que plom e forment que ordi, I.2 - Contemp VI, 148. Axí com l'ordi qui-s concorda mills ab lo cavall que el forment, III.23 - ArbSci I, 92. Dix lo forment que-l pagès menjava l'ordi, e dix l'ordi que-l pagès venia lo forment, III.23 - ArbSci II, 359. Dix lo forment que l'ordi tornava avena, e dix l'ordi que-l forment tornava lull qui faïa mal a aquells qui-l menjaven, III.23 - ArbSci II, 359. Lo cavall reprès lo rey qui deïa mal del ordi, III.23 - ArbSci II, 424. Axí con ferrer, agrícola e aquel qui fa olles e planta cols e sembra ordi, III.29 - Astron, I, 3.ª 1.ª E aysò matex del forment, que en tal lunió porà éser sembrat que-s pervertirà en sisània qui és juy, e l'ordi en avena, III.29 - Astron, I, 1.ª I, 2.^a

PEBRER (*Piper nigrum*)

m. Planta piperàcia. Axí con lo pebrer qui fa lo pebre, III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª. E qui sambra forment qui às de .a., à bone fortune, e mallor aquel qui sembra praba o mostalla, III.29 - Astron, l. 2.398. PIMENT m. Pebre; beguda composta de pebre, vi i mel. Al nostr'ostal lexem pahor; / e ardiment / sia nostre pa e piment, / e bon talent, IV.48 - Concili, 281.

PERERA (*Pyrus communis*)

f. La pera és el fruit de l'arbre. Té alguna semblança amb la poma, però la forma i el gust són diferents. Quant a la forma, sol la pera ésser més llarguera, estreta a la part del capoll i ampla a la part oposada. E si la natura de la poma vol encercar en la pera, pus leugerament la porà apercebre en lo perer que en la olivera, I.2 - Contemp IV, 23. La poma e la pera an desaborida sabor com hom ans que sien madures les gusta, I.2 - Contemp V, 360. Per lo fruyt ente-

nem los elementats, axí com la pera e la poma, III.23 - ArbSci I, 10. En axí com del Arbre elemental se pot seguir e diriva una pera, una poma, un aucell e les altres unitats per raó de la sua unitat, en axí poden ésser derivades d'ell moltes peres e moltes pomes e molts aucells, III.23 - ArbSci I, 47.

PI (*Pinus halepensis*)

m. Arbre de la família de les pinàcies, de tronc alt i dret, fulles aciculars i fruit cònic i llenyós, la pinya, que conté fruits comestibles, els pinyons. *Fe e Veritat e Blanquerna pervengueren en lo loc on estava Devoció sots un pi molt bell, II.A.19 - Blaquerna, 144. Una vegada s'esdevenc que fo gran qüestió entre lo pi e-l datiler e la figuera... Lo pi allegava que la pinya e-l clovell del pinyó eren en ell per conservar lo pinyó, qui era conservament del linatge de la espècie, II.A.19 - Blaquerna, 194. Sensualment sentim e entel·lectualment entenem que-l fuster de franc voler dola del fust del pi o del noguer, I.2 - Contemp V, 344. Un home presta a un hom altre .C. besants e diu que aquell li-n pagà .I. dejús un pi, III.23 - ArbSci III, 278. Axí com lo sol, la pera, l'aur, la serp, lo corp, lo pi, qui serien pus nobles que l'ome qui no dura tant com eyls, III.41b - ComDict, 315.*

POMER, POMERA (*Pyrus malus*)

m. i f. Arbre de la família de les rosàcies, el fruit del qual és la poma. *Qui vol apercebre, Sènyer, per obra de natura los empeltaments que hom fa en los vegetables, adoncs porà apercebre que perera e codonyer se poden empeltar en pomer, I.2 - Contemp IV, 25. Axí com en la diversitat del datiler e de la pomera se diferenciaja lo dàtil de la poma, en axí..., I.2 - Contemp V, 346. En axí com la matèria reeb diversa forma en lo pomer ab la forma del animal, en axí..., I.2 - Contemp VII, 466. Axí com la substància del pomer qui és bona e poderosa e gran..., III.23 - ArbSci I, 17-18. Reconta's que en lo pomer se atrobaren generació e corrupció, III.23 - ArbSci II, 389. Reconta's que un pomer havia feta una bella poma a la qual havia donada molt bella color e bona sabor e odor. Esdevenc-se que quant la poma fo madura lo pomer lexà caer la poma en terra per ço car ella estar hi volia, III.23 - ArbSci II, 410. Pus nobla és la humana espècia que no és la espècia del pomer, II.A.4 - Demost, 105. Havia .I. pomer que era tan foriment carregat de pomes, que moltes branques havia trencades en aquell pomer, per la gran multitud d'aquelles pomes, II.B.15 - Felix II, 50. Dos pomers havia en una vinya: la .I. pomer levave tots anys moltes fulles e moltes flors, mas no aportava tantes pomes com l'altre pomer, II.B.15 - Felix II, 52. E ja veus tu que lo pomer / per ço que puscha lo fruyt fer / vol far les fulles, mas*

no fa / lo fruyt, so say, per la fulla, I.1b - LogGat, 43. En la pomera és odor de la odorabilitat de la poma, III.11 - TaulaGen, 475, nota.

PONCEMER (*Citrus medica*)

m. El poncir és el fruit del poncemer, semblant a una llimona, però més gros, d'olor agradable i de molsa no tan aspra com la de la llimona. *De les belles coses, Sènyer, que ulls corporals pusquen veer, sí és veer belles flors e bells fruits, axí com bella rosa o bella flor de liri o bella poma o bell pomcir*, I.2 - Contemp III, 11. *La potència vegetable en los uns locs del cors és pus vertuosament que en los altres, axí com... lo blanc del poncir qui és pus saborós que la escorxa*, I.2 - Contemp VII, 62.

PORRO (*Allium porrum*)

m. Planta liliàcia, semblant a l'all comú; es conra en els horts i s'empra com a verdura o condiment. *E car són de passió, són pus digestibles e consumables que·ls masculins individuats, axí com la gallina qui és pus digestible que·l gall, e en la espècia del porro en qui el porro femella és pus digestible que·l masculí*, III.23 - ArbSci I, 79.

PRESSEGUER (*Prunus persica*)

m. Arbre de la família de les rosàcies, el fruit del qual és el préssec. *Axí com del pomer e del presseguer en ell empeltat, d'on ix poma-préssec*, III.23 - ArbSci I, 67. *Un presseguer és empeltat en un pomer e en aquell pomer és empeltat un perer qui produu peres, les quals saben a les natures de tots .iij. troncs*, III.23 - ArbSci III, 68. PRESEGUER m. Grafia defectuosa per presseguer. *Axí com forma d'arbre o d'espiga o de flor o de fruit o de fulla qui potencialment està en lo gra del forment o del preseguer o pruner*, I.2 - Contemp V, 57. *En axí com un arbre qui fos de tres espècies, axí com empeltat pomer en perer e preseguer en pomer, serien en un arbre totes tres les espècies*, III.23 - ArbSci I, 111. PRÉSSEC m. Fruit del presseguer, de forma globulosa, vellutat, suculent, de color entre vermell i groc. *E açò meteix de la durea dels osses e del pinyol del préssec*, III.23 - ArbSci I, 59. *En obra natural, poder de natura fa de pomer e de presseguer enpeltat la .j. en l'autre, poma-préssec qui és quax senblant, en sabor e en forma, a poma e a préssec*, II.A.4 - Demost, 234.

PRUNER (*Prunus domestica*)

m. Arbre de la família de les rosàcies. El seu fruit és la pruna. *Axí com forma d'arbre o d'espiga o de flor o de fruit o de fulla qui potencialment està en lo*

gra del forment o del presseguer o pruner, I.2 - Contemp V, 57. És demanat si en lo tronc del pomer e del pruner és lo tronc elemental... Les dues humiditats del pomer e del pruner, són d'una metexa humiditat general, III.23 - ArbSci III, 31. Negun pomer fa flor en lo pruner, III.23 - ArbSci III, 190.

RAÏM / VINYA (*Vitis vinifera*)

m. Fruit del cep o de la parra, format per un conjunt de baies sucoses, rodonques, agrupades entorn d'un eix ramificat. En una vinya on havia molts raïms... ell anà fer penitència menjant tots jorns dels raïms a tota sa voluntat, II.A.19 - Blaquerna, 174. Axí com lo raïm que hom menuga qui és en actu, lo qual fo en potència, III.23 - ArbSci I, 62. En axí com la vegetativa qui en un temps metex no pot complecionar la espècie del raïm en complecció calda e seca, e freda e seca: calda e seca com és d'ell fet vi; freda e seca com lo raïm és en agràs com és vert, III.23 - ArbSci I, 298. Per açò [el porc] dix que iria fer penitència de aquell peccat en una vinya on havia molts de raïms, III.23 - ArbSci II, 433. Dementre que·l porc menjava los raïms, un corb dix al porc que ell era fruyt del senyor de la vinya, pus que los seus raïms menjava, III.23 - ArbSci II, 434. VINYA f. Conjunt de ceps plantats, amb el tros de terra que ocupen. Adoncs anà a la vinya e volc menjar dels raïms, los quals digueren al porc que ells eren fruyt del senyor de la vinya e no d'ell quino pensava de la vinya, III.23 - ArbSci II, 434. Los lauradors pòden les vinyes e·ls arbres, I.2 - Contemp III, 119. Anants per lo camí, l'abat e Blanquerna e lo cellerer passaren davant un noble loc, abundós d'aygues, de camps, vinyes, arbres, pastures, II.A.19 - Blaquerna, 198. E encara veig que han gran abundància d'aur e d'argent, camps e de vinyes, castells, ciutats, III.7 - SaMaria, 32. Caritat no he aïda ab mon proïxme, cobeejant sos béns que Déu li ha comanats, axí com fills e servents, catius e catives, camps, vinyes, FD II.11b - ArsConf3, 408. Comprar castells, camps e vinyes, III.7 - SaMaria, 154. Enveja es peccat qui fa cobejar e desirar fembres, diners, camps, vinyes, cases, castels, III.42 - Oracions, 373. En podar les vinyes en la luna vella, III.29 - Astron, I, 1.ª I, 2.ª Paor guarda la vinya, III.23 - ArbSci III, 39.

RIUBÀRBER, RIUBARBRE (*Rheum* sp.)

m. Rizoma d'una planta molt usat en l'Edat Mitjana com a medicament i com a aliment. Axí com al pebre a qui pròpria cosa és escalfar, e a riubàrber atraer la còlera, III.23 - ArbSci I, 66. Riubàrber, III.29 - Astron, I, 4.ª 1.ª ¿Per què riubàrber [variant riu barber] à poder contra còlera?, III.11 - Taula-Gen, 510. ¿Per qual virtut lo riubarbre, qui és calt e sech, és bo a la calor e a

la sequetat del fetge?, II.B.15 - Felix II, 57. Con lo fetge, qui és trop scalfat e desecat, sent lo riubarbre, qui és de sa complecció, adonchs se alegre en la participació del riubarbre, e tremet fora si sa inhordinada calor e secor, per haver concordança ab lo riubarbre; e n aquell punt natura, que avorreix que-l riubarbre entre en digestió, per ço que no montiplich trop la caliditat del fetge, gite lo riubarbre del stómech, II.B.15 - Felix II, 57-58. Lo ruibàrber à vertut contra la còl·lera qui és de sa complecció per .b., III.29 - Astron, I, 1.ª 2.ª Lo ruibàrber atrau a si la còlera per ço car una semblança apetex ésser ab altra, III.26 - ProvRam, 169.

ROMAGUERA (*Rubus* sp.)

f. Romeguera, esbarzer, planta de tronc espinós i flexible, de flors blanques i fruit negre, comestible, anomenat móra. Pus semblant és home en figura ab mandràgola que ab romaguera, I.2 - Contemp IV, 23. La B pus bellament se mou en la .v.^a. figura com nomena flor que escorxa,... e com nomena rosa o liri o poma que no fa com nomena garrova o romaguera, I.2 - Contemp VII, 536.

ROSER (*Rosa* sp.)

m. Planta de troncs espinosos i flors de color rosat (vermell clar), blanc i d'altres tonalitats. Ben diu veritat que lo roser qui és naturalment espinós, prodoex e engendra rosa, FD II.5 - BeneMuli, 299. ROSA f. Flor de les plantes del gènere *Rosa*, que és considerada la regina de les flors, el color més freqüent de la qual és el vermell tirant a blanc. De les belles coses, Sènyer, que ulls corporals pusquen veer, si és veer belles flors e bells fruits, axí com bella rosa o bella flor de liri o bella poma o bell poncir, I.2 - Contemp III, 11. Les orelles no prenen lo so de la trompa, mas la semblança d'aquell so, e odoratus pren aquella matexa odor de la rosa, III.26 - ProvRam, 284. Odoar roses, liris, flors, donen adelitament e plaer al cors, II.A.19 - Blaquerna, 97. Roses e violes demanaren a l'amic, si sabia qual és lo major comensament d'amor, III.32 - ArbFilAm, 113. Ah, rosa e flor de caritat!, FD I.18 - HoresSM, 264. A, hort hon hom cuyl roses, liris e violes de bona odor, III.42 - Oracions, 344.

ROURE (*Quercus robur*)

m. Arbre de la família de les fagàcies, que produeix glans i és d'una llenya molt dura, que resisteix al corc. E açò apar en lo roure qui ha pus grossa escorxa, III.23 - ArbSci I, 102.

ETIM.: llatí *robore*.

RUDA (*Ruta graveolens*)

f. Planta rutàcia de troncs drets i ramosos, i flors grogues; fa una olor molt forta i poc agradable. *Cubebes són de .b. e lo servell és de .d. e assò matex de la ruda qui és de .b. e los huls són de .d., e les cobebe valen al servel contra .d. e la ruda als uls contra .d.,* III.29 - Astron, I, 1.ª 2.^a

SAFRÀ (*Crocus sativus*)

m. Planta iridàcia que fa unes flors violàcies, amb filaments grocs i estigmes de color escarlata. Aquests estigmes s'usen en medicina i per a condimentar certs menjars. *.I. metge qui pençava del burguès, féu .I. latovari de aur, e de perles, e de péres precioses, en lo qual més safrà; car safrà ha virtut a confortar e alegrar lo cor, e fa bona sanch,* II.B.15 - Felix II, 54. **SAFFRÀ** m. Variant gràfica per safrà. *Lo saffrà ¿quina virtut ha en significar la virtut de Déu?,* II.B.15 - Felix II, 54. *Lo burguès havia tanta de tristor..., que per la virtut del saffrà... lo latovari no li poch ajudar contra la maleutia,* II.B.15 - Felix II, 54-55.

SALZE (*Salix alba*)

m. Arbre de la família de les salicàcies, de tronc gruixat i dret, de fulles verdoses per damunt i blanquinoses per davall, i de fruit capsular. *Alcuns arbres són en qui no-s fa fruyt, axí com en lo salze e la frexa,* III.23 - ArbSci I, 108. *Ramon, ¿lo salze per què no fa fruyt?,* III.23 - ArbSci III, 479. *Sàlzer: variant per salze* (III.23 - ArbSci III, 479, nota).

TURBIT (*Ipomoea turpethum* = *Operculina turpethum*)

m. Planta convolvulàcia de les Índies, d'arrels tuberoses i purgants. *Turbit porga son contrari; e saps per què? Per ço cor la A B del turbit tiren a si la A B qui són composts ab la fleuma,* II.A.10 - PrinMed, 418. *Reté ço que pot de A B per fortificar ço que D C destrüen ans que·l turbit be-guesses,* II.A.10 - PrinMed, 418.

ULLASTRE (*Olea europaea* var. *sylvestris*)

m. Olivera borda, no empeltada. *En axí és vegetació enpeltada en elementació, com oliver en ullastre,* III.26 - ProvRam, 204. *Es doncs empeltació desús causa primera e general a les empeltacions sajús, axí com en lo pebre qui és empeltada una qualitat en altra, e en l'ullastre l'oliver,* III.23 - ArbSci I, 82. *Enaxí con ver oliver empeltat en huylastre à força de vera oliva,* IV.65 - VirtPec, 85-86.

VIOLA (*Viola odorata*)

f. Planta i flor de la família de les violàcies, que pot esser de color violat, blau, vermellós, groc, blanc, segons l'espècie. *Rosa e viola! Tu est bella flor qui és sobre totes flors*, FD I.18 - HoresSM, 286. *Roses e violes demanaren a l'amic, si sabia qual és lo major comensament d'amor*, III.32 - ArbFilAm, 113. *Los quals amors e làgremes me sien roses, violes e amors*, III.42 - Oracions, 334. *Aquella nafra, Senyor, d'on tan santes violes, liris e roses exiren, ador*, III.42 - Oracions, 335. *A, hort hon hom cuyl roses, liris e violes de bona odor e pomes de dolça sabor!*, III.42 - Oracions, 344. *Color de viola és extensa color del àer*, III.26 - ProvRam, 162. *A la vostra amor, per nostra amor, eren les vostres penes amorettes, roses e violetes; les quals aor*, III.47 - Home, 136.

ETIM.: llatí *viola*.

XIPRER (*Cupressus sempervirens*)

m. Sitrés, arbre de la família de les cupressàcies. *Car lo fust és cors vegetat / on pomer, sitrés són trobat*, I.1b - LogGat, 54.

ZITZÀNIA (*Lolium temulentum*)

f. Sisània, jull, gramínia que creix dins els camps de cereals i que perjudica la seva creixença. *E aysò matex del forment, que en tal lunió porà éser sembrat que·s pervertirà en sisània qui és juy*, III.29 - Astron, I, 1.ª I, 2.ª *Olives e sisània*, III.29 - Astron, I, 3.ª 1.ª (l. 2.582). *E aysò matex del forment, que en tal lunió porà ésser sembrat que·s pervertirà en sisània qui és juy*, III.29 - Astron, I, 1.ª I, 2.ª. *E dix l'ordi que·l forment tornava lull qui faia mal a aquells qui·l menjaven*, III.23 - ArbSci II, 359.

4. ELS TEMES EN LA TERMINOLOGIA BOTÀNICA DE RAMON LLULL

Ramon Llull utilitza les plantes i els arbres en un sentit ampli, no sempre estrictament botànic. Hem fet una caracterització de la flora esmentada d'acord amb les categories següents: metàfora, poesia, exemple, cuina, citació, botànica i medicina.

TAULA 2. Les plantes i els temes

	Metàfora 51,3%	Poesia 19,4%	Exemple 9,7%	Cuina 13,8%	Citació 25%	Botànica 45,8%	Medicina 37,5%
1. AGNUS CASTUS							X
2. ALL	X		X				
3. ALZINA		X					
4. AMETLER	X					X	
5. ANÍS							X
6. ARISTOLÒQUIA							X
7. ATZAVARA	X						
8. AVELLANER					X	X	X
9. AVENA	X					X	
10. BLAT	X	X	X	X	X	X	
11. BOIX						X	
12. CÀMFORA	X						X
13. CANYA		X				X	
14. CANYELLA	X						X
15. CÀNTEM					X		
16. CARABASSA	X	X					X
17. CASTANYER					X	X	
18. CEBA	X			X			
19. CIRERER	X					X	
20. CITRONER					X		
21. CIURÓ	X			X			
22. CIVADA				X	X		X
23. CLAVELL							
24. CODONYER						X	X
25. COGOMBRE							X
26. COL		X			X		
27. CUBEBA							X
28. DATILER	X				X	X	
29. ENCENS	X				X		
30. ENGLANTINA	X						
31. ESCAMONEA							X
32. FAVA	X			X			

(Continua a la pàgina següent.)

	Metàfora 51,3%	Poesia 19,4%	Exemple 9,7%	Cuina 13,8%	Citació 25%	Botànica 45,8%	Medicina 37,5%
33. FENOLL						X	X
34. FERLA						X	
35. FIGUERA	X					X	
36. FREIXA						X	
37. FUMUSTERRA							X
38. GARROFER	X				X	X	
39. GINGEBRE							X
40. LLETUGA	X						X
41. LLI		X			X		
42. LLIRI	X				X		
43. MAGRANER	X					X	X
44. MANDRÀGOLA	X						
45. MILL	X					X	
46. MIRRA					X		
47. MOSTASSA	X					X	
48. NOGUER		X			X		
49. OLIVERA	X	X	X	X	X	X	X
50. OPI							X
51. ORDI	X				X	X	
52. PEBRER		X				X	
53. PERERA	X			X		X	
54. PI	X				X		
55. POMERA	X	X	X		X	X	X
56. PONCEMER	X				X	X	
57. PORRO				X		X	
58. PRESSEGUER			X		X	X	
59. PRUNER	X					X	X
60. RAÏM / VINYA	X		X		X	X	X
61. RIUBÀRBER							X
62. ROMEGUERA	X				X		
63. ROSER	X	X	X		X	X	
64. ROURE						X	
65. RUDA							X

(Continua a la pàgina següent.)

	Metàfora 51,3%	Poesia 19,4%	Exemple 9,7%	Cuina 13,8%	Citació 25%	Botànica 45,8%	Medicina 37,5%
66. SAFRÀ	X						X
67. SALZE	X					X	
68. TURBIT							X
69. ULLASTRE	X	X				X	X
70. VIOLA	X	X		X	X		
71. XIPRER		X					
72. ZITZÀNIA				X	X	X	

5. LOCALITZACIÓ DE LES PLANTES CITADES PER RAMON LLULL

A més de les plantes autòctones de Mallorca, Ramon Llull cita plantes cultivades i foranes. Hem dividit les zones biogeogràfiques de les Illes seguint el criteri d'Anthony Bonner en el seu llibre *Plantes de les Balears*, una petita joia de la bibliografia botànica balear. Les obres de vegetació de l'illa de Mallorca (Llorens, Gil & Tébar 2008) i l'*Herbari virtual del Mediterrani occidental* (HVMO)² són indispensables per a conèixer l'estat actual de les plantes balears. En concret trobem en els escrits de Ramon Llull 20 plantes autòctones (28,1%), 45 plantes cultivades (63,3%) i 14 plantes foranes (19,4%). D'entre les foranes, la majoria corresponen a les pertanyents a les farmacopees clàssiques i contemporànies que s'usaven en la terapèutica mèdica i que per la ruta de la seda arribaven a les apotecaries europees.

2. Es pot trobar a: <<http://herbarivirtual.uib.es/cat-med/index.html>> (consultat: 31-05-2018).

TAULA 3. Localització de les plantes de Ramon Llull

Nom vulgar	Nom científic	Bosc i garriga 12,5%	Camps i camins 15,2%	Muntanyes i parets 9,7%	Torrents 9,7%	Regió costanera 2,7%	Cultivada 63,8%	Forana 19,4%
1. AGNUS CASTUS	<i>Vitex agnus-castus</i>			X				
2. ALL	<i>Allium sativum</i>						X	
3. ALZINA	<i>Quercus ilex</i>	X						
4. AMETLER	<i>Prunus dulcis</i>						X	
5. ANÍS	<i>Pimpinella anisum</i>							X
6. ARISTOLÒQUIA	<i>Aristolochia</i> sp.	X						
7. ATZAVARA	<i>Aloe vera</i>						X	X
8. AVELLANER	<i>Corylus avellana</i>						X	
9. AVENA	<i>Avena sativa</i>						X	
10. BLAT	<i>Triticum sativum</i>						X	
11. BOIX	<i>Buxus balearica</i>	X						
12. CÀMFORA	<i>Cinnamomum camphora</i>							X
13. CANYA	<i>Arundo donax</i>		X		X		X	
14. CANYELLA	<i>Cinnamomum zeylanicum</i>							X
15. CÀNYES	<i>Cannabis sativa</i>						X	
16. CARABASSA	<i>Cucurbita pepo</i>						X	
17. CASTANYER	<i>Castanea sativa</i>						X	
18. CEBA	<i>Allium cepa</i>						X	
19. CIRERER	<i>Prunus avium</i>						X	

(Continua a la pàgina següent.)

Nom vulgar	Nom científic	Bosc i garriga 12,5 %	Camps i camins 15,2 %	Muntanyes i parets 9,7 %	Torrents 9,7 %	Regió costanera 2,7 %	Cultivada 63,8 %	Forana 19,4 %
20. CITRONER	<i>Citrus medica</i>						X	
21. CIURÓ	<i>Cicer arietinum</i>						X	
22. CIVADA	<i>Avena sativa</i>						X	
23. CLAVELL	<i>Dianthus caryophyllus</i>							
24. CODONYER	<i>Cydonia vulgaris</i>						X	
25. COGOMBRE	<i>Cucumis sativus</i>						X	
26. COL	<i>Brassica oleracea</i>						X	
27. CUBEBA	<i>Piper cubeba</i>							X
28. DATILER	<i>Phoenix dactylifera</i>						X	
29. ENCENS	<i>Boswellia</i> sp.							X
30. ENGLANTINA	<i>Jasminum grandiflorum</i>						X	X
31. ESCAMONEA	<i>Convolvulus scammonia</i>						X	X
32. FAVA	<i>Vicia fava</i>						X	
33. FENOLL	<i>Foeniculum vulgare</i>		X	X				
34. FERLA	<i>Ferula communis</i>		X	X				
35. FIGUERA	<i>Ficus carica</i>			X	X		X	
36. FREIXA	<i>Fraxinus excelsior</i>				X			
37. FUMUSTERRA	<i>Fumaria officinalis</i>		X					
38. GARROFER	<i>Ceratonía siliqua</i>						X	
39. GINGEBRE	<i>Zingiber officinale</i>							X

(Continua a la pàgina següent.)

Nom vulgar	Nom científic	Bosc i garriga 12,5%	Camps i camins 15,2%	Muntanyes i parets 9,7%	Torrents 9,7%	Regió costanera 2,7%	Cultivada 63,8%	Forana 19,4%
40. LLETUGA	<i>Lactuca sativa</i>						X	
41. LLI	<i>Linum usitatissimum</i>						X	
42. LLIRI	<i>Lilium candidum</i>						X	
43. MAGRANER	<i>Punica granatum</i>						X	
44. MANDRÀGOLA	<i>Mandragora autumnalis</i>						X	X
45. MILL	<i>Panicum miliaceum</i>						X	
46. MIRRA	<i>Commiphora myrrha</i>							X
47. MOSTASSA	<i>Sinapis alba</i>		X				X	
48. NOGUER	<i>Juglans regia</i>						X	
49. OLIVERA	<i>Olea europaea</i>						X	
50. OPI	<i>Papaver somniferum</i>		X				X	
51. ORDÍ	<i>Hordeum vulgare</i>						X	
52. PEBRER	<i>Piper nigrum</i>							X
53. PERERA	<i>Pyrus communis</i>						X	
54. PI	<i>Pinus halepensis</i>	X		X		X		
55. POMERA	<i>Pyrus malus</i>						X	
56. PONCEMER	<i>Citrus medica</i>						X	
57. PORRO	<i>Allium porrum</i>						X	
58. PRESEGUER	<i>Prunus persica</i>						X	
59. PRUNER	<i>Prunus domestica</i>						X	

(Continua a la pàgina següent.)

Nom vulgar	Nom científic	Bosc i garriga 12,5%	Camps i camins 15,2%	Muntanyes i parets 9,7%	Torrents 9,7%	Regió costanera 2,7%	Cultivada 63,8%	Forana 19,4%
60. RAÏM / VINYA	<i>Vitis vinifera</i>						X	
61. RIUBÀRBER	<i>Rheum</i> sp.							X
62. ROMEGUERA	<i>Rubus</i> sp.	X	X	X	X			
63. ROSER	<i>Rosa</i> sp.						X	
64. ROURE	<i>Quercus robur</i>	X						
65. RUDA	<i>Ruta graveolens</i>	X	X		X			
66. SAFRÀ	<i>Crocus sativus</i>						X	
67. SALZE	<i>Salix alba</i>	X			X			
68. TURBIT	<i>Ipomoea turpethum</i>							X
69. ULLASTRE	<i>Olea europaea</i> var. <i>sylvestris</i>	X	X	X				
70. VIOLA	<i>Viola odorata</i>		X					
71. XIPRER	<i>Cupressus sempervirens</i>						X	
72. ZITZÀNIA	<i>Lolium temulentum</i>		X					

6. FAMÍLIES DE PLANTES CITADES PER RAMON LLULL

Les famílies botàniques identificades de les plantes citades per Ramon Llull són 36. Les que tenen més espècies comprenen les rosàcies (9 espècies), les poàcies o gramínies (6 espècies) i les liliàcies (5 espècies). Totes les altres contenen entre 1 i 3 espècies. Destaquem el clavell, de la família de les cariofil·làcies, que en les obres de Llull té el significat de clau de ferro, i no de planta o clau d'espècia, per a no caure en un error d'identificació.

TAULA 4. Famílies de les plantes de Ramon Llull

1. APIACEAE (3) <i>Ferula communis</i> <i>Foeniculum vulgare</i> <i>Pimpinella anisum</i>	14. CUPRESSACEAE (1) <i>Cupressus sempervirens</i>	27. PIPERACEAE (2) <i>Piper cubeba</i> <i>Piper nigrum</i>
2. ARECACEAE (1) <i>Phoenix dactylifera</i>	15. FABACEAE (3) <i>Cicer arietinum</i> <i>Ceratonia siliqua</i> <i>Vicia fava</i>	28. POACEAE (6) <i>Arundo donax</i> <i>Avena sativa</i> <i>Hordeum vulgare</i> <i>Lolium temulentum</i> <i>Panicum miliaceum</i> <i>Triticum sativum</i>
3. ARISTOLOCHIACEAE (1) <i>Aristolochia sp.</i>	16. FAGACEAE (3) <i>Castanea sativa</i> <i>Quercus ilex</i> <i>Quercus robur</i>	29. POLYGONACEAE (1) <i>Rheum sp.</i>
4. ASTERACEAE (1) <i>Lactuca sativa</i>	17. IRIDACEAE (1) <i>Crocus sativus</i>	30. ROSACEAE (9) <i>Cydonia vulgaris</i> <i>Prunus avium</i> <i>Prunus domestica</i> <i>Prunus dulcis</i> <i>Prunus persica</i> <i>Pyrus communis</i> <i>Pyrus malus</i> <i>Rosa sp.</i> <i>Rubus sp.</i>
5. BETULACEAE (1) <i>Corylus avellana</i>	18. JUGLANDACEAE (1) <i>Juglans regia</i>	31. RUTACEAE (2) <i>Citrus medica</i> <i>Ruta graveolens</i>

(Continua a la pàgina següent.)

6. BRASSICACEAE (1) <i>Brassica oleracea</i>	19. LAURACEAE (2) <i>Cinnamomum camphora</i> <i>Cinnamomum zeylanicum</i>	32. SALICACEAE (1) <i>Salix alba</i>
7. BURSERACEAE (2) <i>Boswellia</i> sp. <i>Commiphora myrrha</i>	20. LILIACEAE (5) <i>Allium cepa</i> <i>Allium porrum</i> <i>Allium sativum</i> <i>Aloe vera</i> <i>Lilium candidum</i>	33. SOLANACEAE (1) <i>Mandragora autumnalis</i>
8. BUXACEAE (1) <i>Buxus balearica</i>	21. LINACEAE (1) <i>Linum usitatissimum</i>	34. VERBENACEAE (1) <i>Vitex agnus-castus</i>
9. CANNABACEAE (1) <i>Cannabis sativa</i>	22. LYTHRACEAE (1) <i>Punica granatum</i>	35. VIOLACEAE (1) <i>Viola odorata</i>
10. CARYOPHYLLACEAE <i>Dianthus caryophyllus</i> (no citada com a planta)	23. MORACEAE (1) <i>Ficus carica</i>	36. VITACEAE (1) <i>Vitis vinifera</i>
11. CONVULVULACEAE (2) <i>Convolvulus scammonia</i> <i>Ipomoea</i> (= <i>Operculina</i>) <i>turpethum</i>	24. OLEACEAE (4) <i>Fraxinus excelsior</i> <i>Jasminum grandiflorum</i> <i>Olea europaea</i> <i>Olea europaea</i> var. <i>sylvestris</i>	37. ZINGIBERACEAE (1) <i>Zingiber officinale</i>
12. CRUCIFERAE (1) <i>Sinapis alba</i>	25. PAPAVERACEAE (2) <i>Fumaria officinalis</i> <i>Papaver somniferum</i>	
13. CUCURBITACEAE (2) <i>Cucumis sativus</i> <i>Cucurbita pepo</i>	26. PINACEAE (1) <i>Pinus halepensis</i>	

7. LA MEDICINA I ELS HERBARIS QUE RAMON LLULL CONEIXIA

En l'Edat Mitjana ens trobem a les beceroles de la medicina universitària. Herència de la grecol·latinitat, arriben al temps de Llull una sèrie de compilacions medicopràctiques, regiments de sanitat, antidotaris, receptaris i herbaris, que molt probablement va conèixer i consultar (Cifuentes 2006: 141-145). Malgrat l'hegemonia de la medicina escolàstica, altres corrents intel·lectuals, com ara el lul·lisme mèdic, s'obren camí.

Llull va fer llargues estades a Montpeller, que era seu d'una de les escoles de medicina més importants del seu temps; hom suposa que Ramon hi va adquirir els coneixements mèdics (Cifuentes 2006: 141), i fins i tot alguns consideren que va ser un dels mestres montpellerins del segle XIII (Dulieu 1975: 196-206).

Ramon Llull vol reduir els principis de la teoria mèdica heretada a una sistemàtica matematitzable (Badia 2004: 413) com a art de diagnòstic i tractament. Va escriure quatre monografies sobre medicina: el *Liber principiorum medicinae* (1274-1283), l'*Ars compendiosa medicinae* (1285-1287?), el *De levitate et ponderositate elementorum* (Nàpols, 1294) i el *Liber de regionibus sanitatis et infirmitatis* (Montpeller, 1303), a més d'altres dues obres amb referències mèdiques: el *Liber chaos* (1285-1287?) i el *Liber exponens figuram elementalem Artis demonstrativae* (1285-1287?). Més que detallar les propietats específiques de les herbes, Ramon Llull vol desenvolupar la teoria dels graus en relació amb els elements o amb les qualitats elementals (Pereira 1979) aplicant una nova conceptualització de la medicina i integrant-la amb l'ús metafòric en el sistema que ell mateix ha desenvolupat amb la seva Art (Mantas 2013: 90).

Hem comparat les plantes citades per Ramon amb les contingudes en quatre de les obres de matèria mèdica més conegudes del seu temps: *De materia medica*, de Dioscòrides (s. II; Gunther 1968; Laguna 1578), on trobem 67 de les plantes de Llull (93%); el volum II del *Canon medicinae*, d'Avicenna (s. XI; Bakhtiar 2012), corresponent a la farmacopea vegetal, que recull 66 de les plantes de Llull (91,6%); el *De viribus herbarum*, de Macer Floridus (s. XII; Baudet 1845; Faraudo 1955; Pensado 2012), amb 22 plantes (22,2%); i l'*Antidotarium*, d'Arnau de Vilanova (s. XIV; Vernia 1985), amb 64 plantes (88,8%).

TAULA 5. Les plantes de Llull i els herbaris

Ramon Llull	Dioscòrides 93%	Avicenna 91,6%	Macer Floridus 22,2%	Arnau de Vilanova 88,8%
<i>GGL</i>	<i>De materia medica</i>	<i>Canon llibre II</i>	<i>De viribus herbarum</i>	<i>Antidotarium</i>
1. AGNUS CASTUS	X	X		
2. ALL	X	X	X	X
3. ALZINA	X	X		X
4. AMETLER	X	X		X
5. ANÍS	X	X		X
6. ARISTOLÒQUIA	X	X	X	X
7. ATZAVARA	X	X		X
8. AVELLANER	X	X		X
9. AVENA	X	X		X
10. BLAT	X	X		X
11. BOIX				
12. CÀMFORA	X	X		X
13. CANYA	X	X		X
14. CANYELLA	X	X		X
15. CÀNYEM	X	X		
16. CARABASSA	X	X		X
17. CASTANYER	X			X
18. CEBA	X	X	X	X
19. CIRERER	X	X		
20. CITRONER	X	X		X
21. CIURÓ	X	X		X
22. CIVADA	X	X		X
23. CLAVELL				X
24. CODONYER	X	X		X
25. COGOMBRE	X			X
26. COL	X	X		X
27. CUBEBA		X		X
28. DATILER	X	X		X
29. ENCENS		X	X	X
30. ENGLANTINA	X	X		
31. ESCAMONEA		X		

(Continua a la pàgina següent.)

Ramon Llull	Dioscòrides 93%	Avicenna 91,6%	Macer Floridus 22,2%	Arnau de Vilanova 88,8%
<i>GGL</i>	<i>De materia medica</i>	<i>Canon llibre II</i>	<i>De viribus herbarum</i>	<i>Antidotarium</i>
32. FAVA	X	X		X
33. FENOLL	X	X	X	X
34. FERLA	X	X		X
35. FIGUERA	X	X		X
36. FREIXA	X	X		X
37. FUMUSTERRA	X	X		X
38. GARROFER	X	X		
39. GINGEBRE	X	X	X	X
40. LLETUGA	X	X	X	X
41. LLI	X	X		X
42. LLIRI	X		X	X
43. MAGRANER	X	X		X
44. MANDRÀGOLA	X	X		X
45. MILL	X	X		
46. MIRRA	X	X		X
47. MOSTASSA	X	X	X	X
48. NOGUER	X	X		X
49. OLIVERA	X	X		X
50. OPI	X	X	X	X
51. ORDÍ	X	X		X
52. PEBRER	X	X	X	X
53. PERERA	X	X		X
54. PI	X	X		X
55. POMERA	X	X		X
56. PONCEMER	X	X		X
57. PORRO	X	X	X	X
58. PRESSEGUER	X			X
59. PRUNER	X	X		X
60. RAÏM / VINYA	X	X		X
61. RIUBÀRBER	X	X		X
62. ROMEGUERA	X	X		X
63. ROSER	X	X	X	X

(Continua a la pàgina següent.)

Ramon Llull	Dioscòrides 93%	Avicenna 91,6%	Macer Floridus 22,2%	Arnau de Vilanova 88,8%
<i>GGL</i>	<i>De materia medica</i>	<i>Canon llibre II</i>	<i>De viribus herbarum</i>	<i>Antidotarium</i>
64. ROURE	X	X		X
65. RUDA	X	X	X	X
66. SAFRÀ	X	X		X
67. SALZE	X	X		X
68. TURBIT	X	X		X
69. ULLASTRE	X	X		X
70. VIOLA	X	X	X	X
71. XIPRER	X	X		X
72. ZITZÀNIA	X	X	X	X

8. CONCLUSIONS

Ramon Llull va citar en les seves obres una setantena de plantes i arbres, pertanyents a trenta-sis famílies, i va utilitzar en els seus escrits els components del regne vegetal com a metàfores, citacions i exemples, poesia i literatura, cuina, botànica i medicina. Els aspectes metafòrics, botànics i mèdics són els més freqüents.

El 28,1% de les plantes es troben en la vegetació o paisatge vegetal de Mallorca; el 63,8% són cultivades i el 19,4% són foranes. Llull coneixia, de manera directa o indirecta, els herbaris del seu temps que estaven en ús: el *De materia medica*, de Dioscòrides, el *Canon*, d'Avicenna, l'*Antidotarium*, d'Arnau de Vilanova, i el *De viribus herbarum*, de Macer Floridus. En aquestes obres es troben el 93%, 91,6%, 88,8% i 22,2%, respectivament, de les plantes citades per Llull. Una espècie citada per Llull, el boix (*Buxus balearica*), no es troba en cap d'aquestes obres clàssiques. En l'obra de Llull, el mot «clavell» es refereix a un clau de ferro, i no a l'espècie vegetal clavell (*Dianthus caryophyllus*). Una planta forana esmentada per Llull, el turbit (*Ipomoea turpethum* = *Operculina turpethum*), d'efectes purgants, només la trobem citada a Avicenna.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA, Lola (2004). *La ciència a l'obra de Ramon Llull*, dins Joan Vernet & Ramon Parès, dirs., *La ciència en la història dels Països Catalans: I. Dels àrabs al Renaixement*, Barcelona – València: Institut d'Estudis Catalans – Universitat de València, 403-442.
- BAKHTIAR, Laleh (2012). *The Canon of Medicine of Avicenna*, II, Chicago: Great Books of the Islamic World.
- BAUDET, Louis (1845). *Macer Floridus. De viribus Herbarum*, Paris: Panckoucke.
- BONNER, Anthony (1976). *Plantes de les Balears*, Mallorca: Moll.
- CIFUENTES, Lluís (2006). *La ciència en català a l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona – Palma: Universitat de Barcelona – Universitat de les Illes Balears, 2a. ed.
- DULIEU, Louis (1975). *La Médecine à Montpellier, I. Le Moyen Age*, Avignon: Les Presses Universelles.
- FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís (1955). «Una versió catalana del *Llibre de les Herbes de Macer*», *Estudis Romànics* 5, 1-54.
- GUNTHER, Robert T., trad. (1968). *The Greek Herbal of Dioscorides*, London – New York: Hafner.
- LAGUNA, Andrés (1578). *Acerca de la materia medicinal y de los venenos mortíferos de Pedacio Dioscórides*, Madrid: Ediciones de Arte y Bibliofilia [ed. facs.: 1983].
- LLORENS, Lleonard, GIL, Llorenç & TÉBAR, Francisco Javier (2008). *La vegetació de l'illa de Mallorca. Bases per a la interpretació i gestió d'hàbitats*, Palma: Comparini Asociados.
- MANTAS, Pedro (2013). «El sentido metafórico del arte de la medicina en Ramón Llull. Algunas de sus singularidades», *Collectanea Christiana Orientalia* 10, 83-106.
- PAYERAS, Antoni (2006). «Història de la botànica a les Illes Balears: plantes vasculares», *Bolletí de la Societat d'Història Natural de les Balears* 49, 155-172.
- PENSADO, Jesús (2012). «Pasajes del *Macer Floridus* castellano en el ms. II-3063 de la Real Biblioteca», *Revista de Filología Española* XCII/2, 341-362.
- PEREIRA, Michela (1979). «Le opere mediche di Lulio in rapporto con la sua filosofia naturale e con la medicina del XIII secolo», *EL* 23, 5-35.
- SACARÈS, Miquela (2016). «*Vivat Ars Luliana*». *Ramon Llull i la seva iconografia*, Palma: Olañeta.
- VERNIA, Pedro, ed. (1985). *Antidotarium de Arnau de Vilanova (Nicolau Spindeler, 1495)*, ed. facs., Burriana: Ediciones Histórico-Farmacéuticas.